

Subjektová rezultativa v češtině ve srovnání s ruštinou

Markus Giger (Praha)

SUBJECTIVE RESULTATIVES IN CZECH COMPARED WITH RUSSIAN

Subjective resultatives (SR) are constructed from intransitive verbs that denote a change of state. In Czech, a participle in *-l-* is often used. Russian is said to have only very restricted SR as most intransitive non-reflexive verbs do not form a “passive” participle in *n-/t-*. Indeed, in parallel texts from the Czech National Corpus, Russian very often uses other constructions where Czech uses a SR construction. However, the evidence also shows that at least in some cases Russian past active participles in *-(e)u-* can be found in SR constructions. This formal type has been practically omitted in the literature so far. Evidence from the Russian National Corpus indicates that semantically it seems rather close to Czech SR. Its productivity, restrictions and other parameters will have to be subject to further investigation — as well as many aspects of Czech subjective resultatives.

KEYWORDS

resultative, Czech, Russian, intransitive verbs, participles

KLÍČOVÁ SLOVA

rezultativa, čeština, ruština, intransitivní slovesa, přičestí

1. REZULTATIVUM

Rezultativní konstrukce (rezultativa) jsou slovesné tvary, které vyjadřují stav nutně implikující předchozí děj, jehož uskutečněním daný stav nastal (srov. Nedjalkov — Jachontov, 1983, s. 7; Wiemer — Giger, 2005, s. 1). V evropských jazycích se tvoří běžně se slovesy *být* a *mít* a s přičestím v predikativní pozici: něm. *Peter ist verliebt*, ital. *Pietro è innamorato*, č. *Petr je zamilován*, něm. *Die Türe ist geöffnet*, ital. *La porta è aperta*, č. *Dveře jsou otevřeny*, něm. *Er hat das Zimmer (immer) schön aufgeräumt*, č. *Pokoj má uklizen*. Rozlišují se různé typy diateze: **subjektové rezultativum** (subjekt rezultativní konstrukce odpovídá subjektu předchozího děje: *Petr je zamilován* ← *Petr se zamiloval*, od intransitivních sloves), **objektové rezultativum** (subjekt rezultativní konstrukce odpovídá objektu předchozího děje: *Dveře jsou otevřeny* ← *Někdo dveře otevřel*, od tranzitivních sloves, někdy také „stavové pasivum“) a **posesivní rezultativum**, kde subjekt rezultativní konstrukce odpovídá subjektu nebo beneficentovi předchozího děje: *Pokoj už mám uklizen* ← *Pokoj už jsem (si) uklidil*, *Pokoj mi někdo uklidil*. Objektová rezultativa se často popisují v rámci diateze a slovesného rodu (např. Štícha, 1984). Posesivní rezultativa se v evropských jazycích často gramatikalizují v perfekta (proto jsou posesivní rezultativa v němčině nebo v italštině omezena). Tomuto vývoji byla v poslední době ve slavistice věnována značná pozornost, srov. o češtině Giger (2003), Načeva-Marvanová (2010), o polštině Piskorz (2012).

OPEN ACCESS

V češtině vystupuje v rezultativních konstrukcích kromě přičestí *n-/t-ového* i přičestí *l-ové*: *Květiny jsou odkvetlé (Kůži měla zčernalou)*. Tento tvar nebývá v bohemistické tradici obyčejně považován za přičestí, nýbrž — jako všechny tvary se složenými koncovkami — za adjektivum (viz nejnověji Panevová a kol., 2014, s. 106, 237); jeho ucelený, aktuální popis chybí. Pravidelnost jeho výskytu u části sloves (jedná se především o slovesa vzoru *tisknout* II. slovesné třídy a o některá slovesa vzoru *péci* I. slovesné třídy, srov. MČ 2, 1986, s. 145, a Damborský, 1967, s. 58–72, který jich napočítal až 245, přičemž ani jeho seznam není úplný, protože v něm chybějí např. tvary *osláblý*, *vymřelý*, *uhaslý* nebo *zežloutlý*), sémantická shoda se základními slovesnými tvary¹ a konkurence s jinými deverbálními tvary (*vyběhlý* — *vyběhnuvší*, *uvízlý* — *uvíznuvší* — *uvíznutý*) mluví však v prospěch interpretace jako přičestí, srov. Kopečný (1958), Damborský (1967, zejm. s. 9–17), Giger (2003, zejm. s. 61–68, 2010). Tvar na *-l* s adjektivní koncovkou, který je pravidelně odvozen od dokonavého slovesa, vyjadřuje nominalizaci děje vyjádřeného slovesem s předčasovým či rezultativním odstínem, tj. shoduje se sémanticky beze zbytku alespoň v jednom ze svých významů alespoň s jedním z významů slovesa a nevykazuje známky adjektivizace (tvoreni antonym, možnost stupňování, odvození adverbíí a deadjektivních substantiv), lze považovat za paradigmatický tvar daného slovesa, přičestí minulé činné na *-l*. Pokud vystupuje v predikativní pozici se slovesy *být* anebo *mít*, tvoří rezultativní konstrukci.² Tato rezultativní konstrukce je specializovaná, „nekombinovaná“ („несовмещенная“ ve smyslu Nedjalkov — Jachontov, 1983, s. 14) čili neshoduje se formálně s jiným tvarem slovesa (srov. *Brankář vyběhl* — *Brankář je vyběhlý*, *Já jsem zmokl* — *Já jsem zmoklý*, na rozdíl např. od něm. *ist verwelkt*, *ist zugefroren*, které znamenají zároveň *odkvetl*, *zamrzl* a *je odkvetlý*, *je zamrzlý*).

Celá tato problematika se netýká pouze *l-ového* přičestí, nýbrž chápání přičestí v bohemistice obecně, tedy i tvarů typu *udělaný*, *dělající* a *udělavší*, které je zejména v rámci srovnávacích prací nezbytné chápat jako přičestí minulé trpné (*n-/t-ové*), přičestí přítomné činné (*nt-ové*) a přičestí minulé činné (*s-ové*) (srov. Izotov, 1993, zejm. s. 9–1; Nübler, 2002; Giger, 2003, s. 53n).

1 Ta se projevuje ve slovníku parafrázemi typu *přišlý* ‚takový, kt. přišel‘, *vzniklý* ‚takový, kt. vznikl‘, *oněmělý* ‚takový, kt. oněměl‘, *zežloutlý* ‚takový, kt. zežloutl‘ (SSJČ, 1989 s.v. *přišlý*, *oněmělý*, *vzniklý*, *zežloutlý*). Nebude zde možné u každého tvaru provést podrobné testy adjektivizace, výskyt parafrází daného typu ve SSJČ bude proto použit jako kritérium pro interpretaci *l-ového* tvaru jako přičestí a spojení *l-ového* tvaru se slovesem *být* jako rezultativní konstrukce, protože parafráze dokládá, že tvar vyjadřuje (v daném významu) pouze nominalizaci významu slovesa s anteriorní časovou referencí. Ve slovníku se někdy významová shoda mezi oběma tvary projevuje i jinak, viz SSJČ (1989) s.v. *propadlý*: ‚3. takový, kt. příliš podlehl vlivu něčeho, někoho: *p. alkoholu*, *mladík p. špatným přátelům*‘, což odpovídá významu slovesa, sv. *propadnouti*: ‚3. podlehnout (něj. vlivu, něčí moci): *p. kartám*, *alkoholu*‘.

2 Je tedy třeba zdůraznit, že zdaleka ne všechna existující přičestí s rezultativním významem — *n-/t-ová* nebo *l-ová* — mohou vystupovat v predikativní pozici, a tudíž v rezultativní konstrukci. Srov. **být přišlý*, **být vzniklý*, *?být zemřelý*. Primární pozice přičestí je atributivní a apozitivní.

2. SUBJEKTOVÁ REZULTATIVA V ČEŠTINĚ A V RUŠTINĚ

Oproti objektovým a posesivním rezultativům bývá subjektivním rezultativům věnována menší pozornost, jejich souhrnný popis chybí jak pro češtinu (srov. nejnověji Panevová a kol., 2014, s. 106, kteří subjektivní rezultativa explicitně považují za volná spojení *být* + adjektivum), tak i pro ruštinu. Mezery v popisu souvisejí patrně především s tím, že frekvence subjektivních rezultativ v textu je spíše nízká, což omezovalo práce postavené na manuální excerpci (srov. Nedjalkov, 1983, s. 187; Giger, 2003, s. 186). Nyní je situace díky elektronickým korpusům lepší a bude možné některá starší tvrzení opravit. Srov. u Gigera (2003, s. 178) úvahy ohledně spojení *být spadlý* uvedeného jako negramatické na základě reakce probandů (rodilých mluvčích češtiny) (**Anka je spadlá na zem*), protože nebyly k dispozici doklady. V nynějších korpusích lze autentické doklady najít ve velkém množství: v korpusu SYN je přes 10 000 dokladů na lemma *spadlý*, z toho stojí 223 přímo po slovesu *být*, z toho je 50 v predikativní pozici, vč. frazeologizovaných spojení jako *být spadlý z višně/měsíce/Marsu*. Z těchto dokladů by se dalo soudit o frekvenci, ale také o spojitelnosti a významu (dominují spojení se substantivy jako *zeď, omítka, sádra, strom, auto* v pozici subjektu, ale ani lidský subjekt není zcela vyloučen, jak ukazuje (4)) a také o stylistických vlastnostech spojení (z 50 příkladů na spojení *být spadlý* je 33 v přímé řeči):

- (1) *V Králíkách v ul. 5. května hasiči odstraňovali drát elektrického vedení, který byl spadlý přes cestu.* (Deníky Bohemia)
- (2) *„I lidi z domu říkali: Bodejť byste ji [značku, MG] tam viděli, když byla spadlá v křoví,“ kroutila hlavou nespokojená žena.* (Deníky Moravia)
- (3) *„Ach, zatraceně!“ zvolala Mildreda. „To ramínko není spadlé, ale načisto utržené.“* (Steinbeck)
- (4) *„Máme krásné domy a pořádné garden-party. Dítě nechybí, až najednou rodiče zjistí, že je spadlé v bazéně. Naštěstí není takových případů moc, (...)“.* (Deníky Moravia)

Podobně vypadá situace u jiných *l*-ových přičestí a jimi tvořených subjektivních rezultativ v korpusu SYN. Není ovšem cílem tohoto článku zabývat se produktivností a restrikcemi subjektivních rezultativ v češtině, to je spíše úkol pro monografii. Zde chceme osvětlit výskyt subjektivních rezultativních konstrukcí v paralelních českých a ruských textech. Tato otázka má bezprostřední motivaci, čeština a ruština jsou podle dosavadní literatury mezi slovanskými jazyky jistými póly co do produktivnosti subjektivních rezultativ: v pracích o ruštině se pravidelně zdůrazňuje, že produktivnost subjektivních rezultativ je velmi nízká (srov. Nedjalkov — Jachontov, 1983, s. 9; Wiczorek, 1994, s. 75; Wiemer — Giger, 2005, s. 13). Nemají specifickou morfologickou formu³ a *n*-/*t*-ové přičestí se tvoří obvykle pouze od reflexivních sloves,

3 „Im Standardrussischen sind nur SubRes und ObRes mit *n/t*-Partizipien bekannt“ (Wiemer — Giger, 2005, s. 13)“, „(...) v ruštině chybí speciální morfologie pro vyjadřování subjektivního rezultativa (...): zatímco existuje zvláštní tvar (*n*-/*t*-ové přičestí typu *заяпан* ‚zamazán‘ nebo *сколом* ‚odsekán, zešpendlíkovaný‘), který ukazuje na stav objektu děje

kteřá mají i tranzitivní analogon (Nedjalkov — Jachontov, 1983, s. 26; Knjazev, 1983, s. 150): Он взволнован ‚Je vzrušený, rozčílený‘ ← Он взволновался ‚Vzrušil se, rozčílil se‘ / Его взволновали ‚Někdo ho vzrušil, rozčílil‘. Jsou některé výjimky (Он влюблен ‚Je zamilován‘ ← Он влюбился ‚Zamiloval se‘, neexistuje tranzitivní sloveso *влюбить), ale např. není podle Knjazeva (1988, s. 345) rezultativní konstrukce od takových sloves, jako jsou наестся ‚najíst se‘ nebo выспаться ‚vyspat se‘. Jednoduché préteritum dokonavých sloves může mít v ruštině tzv. „perfektní význam“ (перфектное значение) a implikovat následný stav: Река замёрзла — Řeka je zamrzlá, Веки набрякли — Víčka jsou napuchlá, Отец похудел — Otec byl vyhublý (Isačenko, 1960, s. 437; Wiemer — Giger, 2005, s. 3, 16; Saj, 2014).

V češtině jsou restriktce pro tvoření subjektivých rezultativ poměrně volné, a to nejen ve srovnání s ruštinou, ale i ve srovnání s polštinou nebo ukrajinštinou, v nichž jsou subjektivá rezultativa zase produktivnější než v ruštině (Giger, 2003, s. 219; Wiemer — Giger, 2005, s. 59, 69). Бýt najedený nebo бýt vyspalý jsou např. typická subjektivá rezultativa v češtině (бýt najedený — v přímém kontaktu, bez intervalu — má v korpusu SYN 59 dokladů, бýt vyspalý 231, бýt vysпанý 34).

V dalším nejdříve ukážu, že české *l*-ové přičestí v řadě případů odpovídá ruskému přičestí *s*-ovému (na základě hledání ruského *s*-ového přičestí v textech z korpusu InterCorp s českým anebo ruským originálem a ruským anebo českým překladem). Dále ilustruji — na základě hledání českého *l*-ového přičestí v predikativní pozici se sponovým slovesem бýt —, jaké výrazové prostředky ruština používá místo subjektivých rezultativ používaných v češtině (opět vycházím z dat z korpusu InterCorp s českým anebo ruským textem originálu a ruským anebo českým překladem, ukážu však, že poměry v překladech z třetích jazyků se nijak zásadně neliší). Nakonec se soustředím na spojení ruského sponového slovesa быть ‚být‘ s *s*-ovým přičestím, které je sice v korpusu InterCorp zastoupeno jen zcela marginálně, lze ho však dohledat ve větším ruském korpusu (Nacional’nyj korpus russkogo jazyka, NKRJa) a tak ukázat, že tato dosud nepopsaná konstrukce má přes nízkou frekvenci řadu společných sémantických rysů s českým subjektivým rezultativem s *l*-ovým přičestím.

3. ČESKÁ SUBJEKTOVÁ REZULTATIVA S *L*-OVÝM PŘÍČESTÍM A JEJICH RUSKÁ ANALOGA V PARALELNÍCH TEXTECH (INTERCORP, ČNK)

Z hlediska překladu z ruštiny a do ruštiny obecně je třeba zdůraznit, že české *l*-ové přičestí v řadě případů neodpovídá ruskému přičestí *n*-/*t*-ovému, nýbrž *s*-ovému, jak ukazují překladové slovníky: oněmělý — онемевший, опетснелý — забелевший, одкветlý — отцветший, зазлoutlý — пожелтевший (ČRS, s.v. oněmělý, onemecnělý, od-

(a jen výjimečně na stav jeho subjektu), analogické tvary pro označení stavu subjektu děje chybějí“ («... в русском языке отсутствует специальная морфология для выражения субъектного результата...: в то время, как существует специальная форма (н/т-причастия типа заляпан или сколот), указывающие на наступившее состояние объекта (и лишь окказионально субъекта) действия, аналогичные формы для обозначения состояния субъекта действия отсутствуют», Lander, s. a., s. 1).

kvetlý, zažloutlý). Ukazují to i paralelní texty: v konkordanci o 1430 dokladech na ruské přičestí minulé činné z textů přeložených do češtiny vystupuje v překladech 162krát *l*-ové přičestí, v konkordanci o 1450 dokladech na ruské přičestí minulé činné z textů přeložených z češtiny vystupuje 206krát v originálech české *l*-ové přičestí⁴ (příklady jsou z korpusu InterCorp, ČNK):

- (5) *Švejk právě seděl na posteli (...), obklopen skupinou vychrtlých a vyhladovělých simulantů, (...) — Швейк (...) сидел на койке, окруженный толпой исхудавших и изголодававшихся симулянтов, (...) (Hašek)*
- (6) *(tvář) byla zešedlá, povadlá, poněkud propadlá; — (лицо) было посеревшим, увядшим, слегка опавшим; (Kundera)*
- (7) *Побледневший представитель института размахивал руками (...). — Pobledlý zástupce ústavu mával rukama (...). (Bulyčev)*
- (8) *(...) что заблудившаяся психическая энергия может принять форму любой мании или фобии. — (...) zbloudilá psychická energie může přijmout formu jakékoli mánie nebo fobie. (Pelevin)*

Význam českého *l*-ového přičestí je vždy rezultativní. Pro ruské *s*-ové přičestí obecně platí, že je často dějové, mj. i proto, že je produktivní i v nedokonavém vidu (srov. Saj, 2014). Uvedené doklady nicméně ukazují, že i jeho význam je někdy rezultativní.⁵ Navíc ukazuje (6), že toto přičestí s rezultativním významem může stát v predikativní pozici a tak spolu se sponovým slovesem *быть* ‚být‘ tvořit rezultativní konstrukci, o níž se dosavadní literatura, pokud vím, téměř nezmiňovala.⁶

4 Při interpretaci těchto čísel je třeba mít na paměti, že ruské *s*-ové přičestí (na rozdíl od českého přičestí *l*-ového) není vázáno ani na dokonavý vid slovesa, ani na jeho intranzitivitu.

5 Toto nejnověji explicitně konstatuje Saj (2014), když mluví o přičestích „tvořených od intranzitivních sloves dok. vidu, jež vyjadřují **změnu stavu nebo vlastnosti**. (...) Přičestí minulé činná takovýchto sloves často neoznačují dynamickou situaci, která vede k nějakému výslednému stavu, nýbrž samotný tento výsledný stav (srov. obvyklé používání odpovídajících přičestí: *покрасневшее лицо* ‚zčervenalá tvář‘, *скисшее молоко* ‚zkyslé mléko‘, *спекшиеся губы* ‚okoralé rty‘)“ («Это относится, прежде всего, к причастиям, образованным от непереходных глаголов СВ, обозначающих **изменение состояния или признака**. ... Действительные причастия прошедшего времени таких глаголов очень часто обозначают не динамическую ситуацию, ведущую к некоторому результату, а сам этот стативный результат (ср. обычные употребления соответствующих причастий: *покрасневшее лицо*, *скисшее молоко*, *спекшиеся губы*)»).

6 Lander (s. a.) toto spojení neuvádí, soustřeďuje se na nespisovné tvary typu *выпимиши*, *опилý*, *емши* ‚najedený, po jídle‘, *спамши* ‚vyspalý, po spánku‘ atd. Jeden doklad uvádí Knjazev (2007, s. 477n.), který zdůrazňuje jeho paralelnost k predikativně použitým *n*-/*t*-ovým přičestím s rezultativním významem, ale i jeho výjimečnost: „Lze upozornit na unikátní příklad používání přičestí minulého činného dok. vidu ve spojení s časovým adverbíalem vyjadřujícím trvání výsledného stavu: *В течение недель эта маленькая рыбка может быть замерзшей и вновь оттаять, едва настанет теплый период*. ‚Tato malá ryбка může být několik týdnů **zamrzlá** a znova ožít, sotva co nastane teplé počasí‘ (...) Podobá se spojením stavových přičestí na *-n*-/*-t*- s údajem trvání typu *все еще* (*всю неделю*) *закрыт* ‚stále ještě

Je tedy namísto systematicky projít paralelní texty a zjistit, v jakém rozsahu ruská spojení *быть* ‚být‘ + *s-ové* příděstí vystupují jako analoga českých subjektivních rezultatív. V dalším se omezím na straně češtiny na subjektivní rezultatíva s *l-ovým* příděstím. Toto omezení má dvojí výhodu: sice se opomíjejí subjektivní rezultatíva s *n/t-ovým* příděstím, ale formální vyhledávání je snazší a je také větší pravděpodobnost, že na ruské straně není k dispozici *n-/t-ové* příděstí (slovesa jsou nepřechodná) a případná subjektivní rezultatívní konstrukce v paralelním ruském textu bude tvořena pomocí *s-ového* příděstí.

Vzhledem k tomu, že *l-ové* příděstí nemá v ČNK zvláštní značku, je třeba vyhledat veškeré adjektivní tvary po *-l-* v predikativní pozici. Z praktických důvodů bylo hledání pro tento výzkum nejdříve omezeno na mužský rod v nominativu singuláru a byl použit arbitrárně zvolený interval čtyř slov. Byl tedy použit dotaz [lemma=“být“] [{}{0,4} [word=“*ly“] pro Intercorp_cs, intercorp_ru; z toho pak vychází konkordance o 3094 dokladech. Po filtrování tvaru *celý* a několika častých tvarů adjektiv (*malý*, *rychlý*, *závislý* atd.) se dala konkordance redukovat na méně než 1700 dokladů. V jejich rámci se ukázaly následující analoga českého subjektivního resultatíva v ruštině (všechny doklady z InterCorp, ČNK, uvádí se vždy překlad z češtiny do ruštiny i z ruštiny do češtiny, pokud se obojí v korpusu vyskytuje, originál je vždy uveden jako první):

statív místo resultatíva:

- (9) *A když naši přišli, byl tak zesláblý, že se už nemohl na stromě udržet* — *Когда пришли наши, он был так слаб, что не мог удержаться на дереве* (Hašek) (doslova: *byl tak sláb*)
- (10) *Металл под ней был холодным и чуть влажным от росы* (doslova: *byl chladivý a trochu vlhký*) — *Ков был холодивý а троху звлхlý росоу* (Pelevin)

préteritum místo resultatíva:

- (11) *Ohmatal si nevěřicně koleno, ale skoro je necítil, byl na kost promrzlý* — *Войта недоверчиво шупал колено, но почти ничего не чувствовал — он промерз до костей* (Otčenášek) (doslova: *promrzl do kostí*)

(celý týden) zavřen.“ («Впрочем, можно отметить уникальный пример употребления действительного причастия прош. вр. СВ в сочетании с обстоятельством длительности, относящемся к последующему состоянию: *В течение недель эта маленькая рыбка может быть замёрзшей и вновь отжечь, едва настанет тёплый период.* (...) Он подобен сочетаниям стальных причастий на *-н, -т* с обстоятельством длительности типа *есть еще (всю неделю) закрыт*»). Možnost spojit konstrukci s adverbíalem vyjadřujícím tván stavu souvisí s významem (reverzibilního) resultatívního stavu, srov. Nedjal-kov-Jachontov (1983, s. 12n.). I u Saje (2014) nacházíme jeden doklad na predikativní pozici *s-ového* příděstí (*Ему было шестьдесят два года, но волосы еще не седели, зато лицо было безобразное: широкое, морщинистое, постоянно опухшее*, *Bylo mu 62, ale vlasy ještě neměl šedivé, zato jeho tvář byla ohyzdná: široká, vrásčitá, stále opuchlá*); ve své analýze však Saj na predikativní pozici příděstí ohled nebere.

- (12) **Одни решили, что путеводитель устарел** (doslova: průvodce zastaral) — **Jedni usoudili, že je průvodce zastaralý** (Granin)

prézens⁷ místo rezultativa:

- (13) *Není, není to pravda! křičelo v ní, není, nemůže být, lže, lže, protože sám nic necítí, nedokáže to, protože je vyhořelý, mrtvý, (...)* — *Нет, нет, это неправда! — кричало все ее существо. — Этого не может быть, он лжет, лжет, потому что сам ничего не чувствует, не может, потому что он опустошен, мертв, (...)* (Otčenášek) (doslova: protože sám nic necítí)
- (14) (...) *русским душам суждено пересекать Стикс, когда тот замерзает* (doslova: když ten zamrzá) — (...) *ruským duším je souzeno překračovat bájný Styx jen když je zamrzlý* (Pelevin)

rezultativa s dvojí diatezí místo subjektivních rezultativ:⁸

- (15) *Mžilo a svět byl nasáklý lepkaým vlhkem* — *Моросило, воздух был насыщен липкой сыростью* (Otčenášek) (doslova: byl nasycen, srov. nasáknout (intr.) vs. насытить(ся))

atributivní pozice přičestí místo predikativní:

- (16) *Jeden z těch kandidátů utrpení (...) přisedl k Švejkovi. Byl tak nějak zakrslý, vyhublý, smutný* — *Это был хилый, исхудавший грустный солдат* (Hašek) (doslova: byl to neduživý, vyhublý, smutný voják)
- (17) *Виноградник есть, но заброшенный, одичавший совсем виноградник* (doslova: ale zpusťlý, úplně zdivočelý vinohrad) — *Dokonce i vinohrad, ale ten je přílišně zarostlý, zpusťlý* (Pristavkin)

Všechny tyto konstelace se nacházejí i v paralelních překladech z třetích jazyků, srov. např. ruské dějové préteritum místo českého rezultativa (*The fire was out* — *Oheň byl vyhaslý* — *Костер совсем погас* (doslova: úplně zhasl), Golding) nebo atributivní pozici přičestí ((...) *пłyną w górę, dźwigając jak gdyby przyrośniętą do nich, skawaloną tarczę macierzystą, — (...) wypływają nahoru, zvedajíce rozčleněný mateřský kotouč, který je k nim jakoby přirostlý* — (...) *плывут вверх, и тащат за собой как бы приросший к ним раздробленный материнский диск* (doslova: tahají za sebou jakoby k nim přirostlý rozčleněný mateřský kotouč), Lem); v anglickém originálu je stativ, v polském — tak jako v ruském překladu — přičestí jako přívlastek. Další strategie vyskytující se v konkordanci při překladu z třetích jazyků jsou substantivizace přičestí v ruštině, používání přechodníku nebo používání pozice verbálního atributu (doplňku) pro ně.

7 Prézens má v těchto případech buď stavový (13), anebo iterativní (14) význam.

8 Doklad na překlad ruského rezultativa s dvojí diatezí českým subjektivním rezultativem není v použité konkordanci obsažen, což je nejspíše náhoda.

V použité konkordanci se tedy ukázalo, že ruština podle očekávání používá subjektivně rezultativní konstrukce méně často než čeština a že místo nich používá různé jiné konstrukce. Rozdíl je výrazný, v rámci prvních 125 dokladů na českou subjektivní rezultativní konstrukci s *l*-ovým příděním (s jakýmkoliv jazykem originálu) se nacházejí v paralelních ruských textech pouze 2 jednoznačná subjektivní rezultativa a 6 rezultativ s dvojí diatezí. V rámci prvních 50 dokladů na českou subjektivní rezultativní konstrukci s *l*-ovým příděním (s českým nebo ruským originálem bez zohlednění překladů z třetích jazyků) se v paralelním ruském textu nacházejí 1 jednoznačné subjektivní rezultativum a 2 rezultativa s dvojí diatezí. Nebyl nalezen další doklad pro ruské *s*-ové příděnění v predikativní pozici se slovesem *быть* ‚být‘, jak tomu bylo v (6). Pro kontrolu tohoto výsledku byl použit specifitější dotaz pro intercorp_cs [lemma=“být”] {0,4} [word=“*lý|.lá|.lé|.lí”] v kombinaci s dotazem [word=“*.вш.*”] pro intercorp_ru, aby tak byly zachyceny veškeré české věty s *l*-ovým příděním v predikativní pozici, u nichž v ruském paralelním textu vystupuje nejběžnější typ *s*-ového příděnění. Tento dotaz pak dá — po redukcii o doklady obsahující často se vyskytující adjektiva na *-l-* — konkordanci o necelých 500 příkladech. V ní se podařilo najít kromě už uvedeného příkladu (6) další tři doklady na ruské *s*-ové příděnění v predikativní pozici po slovese *быть* ‚být‘:⁹

- (18) *Svi su bili zadihani i unezvereni* — Všichni **byli udýchaní a zropačitelí**. — Все **были запыхавшиеся и перепуганные**. (Andrić)
- (19) *Of course, constitutions are not meant to protect the status quo if the status quo is rotten*. — Ústava samozřejmě nemá sloužit k zachování statutu quo, jestliže **je daný stav prohnílý**. — Естественно, конституции не предназначены для того, чтобы защищать статус-кво, если этот статус-кво **прогнивший**. — (SYNDICATE)
- (20) (...) *his shoes were cracked and the soles swollen and boat-shaped (...)*. — (...) boty vystavované slunku, vlhku a prachu **byly popraskané a podešve nafouklé**, (...). — (...) башмаки **были потрескавшиеся, бесформенные, подошвы у них расшлепались (...)**. (Steinbeck)

Všechna ruská *s*-ová příděnění stojící v predikativní pozici jsou dokonavého vidu. V dokladech (6), (18) a (20) stojí sponové sloveso v préteritu, v (19) v prezentu. V (6) vystupuje *s*-ové příděnění v instrumentálu, v ostatních dokladech v nominativu. V (18) stojí *s*-ové příděnění v koordinaci s *n*-/*t*-ovým (s objektově-rezultativním významem), v (20) s adjektivem se stavovým významem. Výskyt reflexivního postfixu *-ся* v *s*-ovém příděnění odpovídá tvoření tohoto příděnění. Všechny čtyři doklady

9 V této konkordanci je několika mála doklady zastoupeno i spojení slovesa *являться* s *s*-ovým příděněním v predikativní pozici: (...) *většina iránského obyvatelstva i značná část jeho politické elity chápe, že kultura „smrt Americe“ vytvořená v roce 1979 je zastaralá (...)* — (...) большинство населения Ирана и значительная часть его политической элиты признают, что культура “смерть Америке”, созданная в 1979 году, **является устаревшей**. Jedná se o novinové texty z projektu SYNDICATE. Sloveso *являться* bývá v ruské mluvnici považováno za „polosponové“ («полосвязочный глагол»).

s s-ovým přičestím v predikativní pozici pocházejí z překladů: (6) je překlad z češtiny, (18) překlad ze srbštiny, (19) a (20) překlady z angličtiny. Pro lepší přehled jsou uvedeny i originální texty, ve všech případech jsou rezultativní konstrukce i tam. Doklady citované v pozn. 6 však ukazují, že odpovídající konstrukce vystupuje i v originálních ruských textech.

4. RUSKÁ SUBJEKTOVÁ REZULTATIVA S S-OVÝM PŘÍČESTÍM V NKRJa

Na širší analýzu spojení *быть*, *бýt* s přičestím minulým činným InterCorp nestačí, proto byla podniknuta sonda do NKRJa. Hledání spojení s přičestím v instrumentálu (s intervalem 1–4 slov) dá více než 5800 dokladů, změna zadání na nominativní tvar přičestí dokonce více než 14 000 dokladů (sponové sloveso je v préteritu, v infinitivu nebo — vzácně — ve futuru, nulový tvar prézentu nelze v korpusu dohledat). Jen menší část těchto rozsáhlých dat je relevantní, není však složité relevantní doklady v konkordancích najít: v první konkordanci obsahuje prvních 500 dokladů 34 subjektivých rezultativních konstrukcí s s-ovým přičestím, v druhé je v první stovce výsledků deset relevantních (všechny doklady ze základního korpusu NKRJa):

- (21) *Товарищ Цинь зарылась в бумаги, её щёчки были слегка покрасневшими, а губки надутыми* (Sadulaev)
- (22) *«Дедовщина» у нас была жесткая: каждый «дед» считал своим долгом проследить, чтобы «дуч», как звали у нас в части «молодых», был сытым, чистым, выспавшимся* (Soldat udači)
- (23) *Все были озябшие, грязные, испачканные в ржавчине, с посиневшими лицами.* (Trifonov)

Rezultativní sémantika je jednoznačná, ve všech třech dokladech je s-ové přičestí navíc v koordinaci s *n-/t-*ovým přičestím s rezultativním významem anebo s adjektivem vyjadřujícím stav. V (21) a (22) je přičestí v instrumentálu, v (23) v nominativu. Ve všech třech případech existují sémanticky odpovídající subjektivá rezultativa i v češtině (*Líce byly zardělé/začervenělé, Voják byl vyspalý, Ruce byly ozáblé*). (22) ukazuje, že i ruština dokáže tvořit subjektivé rezultativum od slovesa *выспаться* ‚yyspat se‘, a pokud hledáme na internetu, není ani problém najít doklad na subjektivé rezultativum od slovesa *наестся* ‚najíst se‘, tedy druhého slovesa, pro něž Knjazev rezultativum explicitně vylučuje (viz výš): *я уже был наевшимся и довольным* ‚byl jsem už najedený a spokojený‘, *лучше в течении дня давать прикорм, чтоб ребенок был наевшимся* ‚lépe během dvou dní přikrmovat, aby dítě bylo najedené‘, *главное, чтоб муж был наевшимся* ‚hlavní, aby manžel byl najedený‘.

5. ZÁVĚRY

Snažil jsem se ukázat, že pravidelností svého tvoření a svou frekvencí v korpusu včetně výskytu v subjektivých rezultativních konstrukcích a překladové analo-

gie k ruskému *s*-ovému přičestí je české přičestí *l*-ové paradigmatickým slovesným tvarem. Rezultativní konstrukce, které tvoří, jsou — jako subjektivní rezultativa obecně — dosud málo popsané. Pokud jde o ruštinu, konstatuje dosavadní rusistická literatura, že subjektivní rezultativa nemají vlastní morfologický prostředek vyjadřování a že jejich produktivnost je nízká. Evidence z ruských a českých paralelních textů skutečně ukazuje, že čeština má výrazně silnější tendence používat subjektivně-rezultativní konstrukce, nezávisle na směru překladu, zatímco ruština velmi často vybírá jiné prostředky, např. dějové préteritum nebo přičestí s rezultativním významem v jiné syntaktické pozici. Nicméně už InterCorp dokládá spojení sponového slovesa s přičestím minulým činným (*s*-ovým) v ruštině, i když velmi vzácně. Tato konstrukce dosud nebyla popsána téměř vůbec. Z NKRJa je možné získat další evidenci o ní, její podrobný popis (produktivnost, restriktce, stylistické funkce) je však věcí dalšího výzkumu. Přesto lze konstatovat už nyní, že ruská subjektivní rezultativa jsou subjektivním rezultativům českým patrně sémanticky a funkčně podobnější, než se dosud předpokládalo, pokud se zohlední i spojení *быть*, *быт'* + *s*-ové přičestí. Lze doložit, že subjektivní rezultativa tvoří i slovesa, u nichž to dosavadní literatura zaměřená na *n*-/*t*-ové přičestí explicitně vylučovala.

POUŽITÉ KORPUSY

KŘEN, M. — ČERMÁK, F. — HLAVÁČOVÁ, J. — HNÁTKOVÁ, M. — JELÍNEK, T. — KOCEK, J. — KOPŘIVOVÁ, M. — NOVOTNÁ, R. — PETKEVIČ, V. — PROCHÁZKA, P. — SCHMIEDTOVÁ, V. — SKOUMALOVÁ, H. — ŠULC, M. (2014): *Korpus SYN*, verze 3 z 27. 1. 2014. Praha: Ústav Českého národního korpusu FF UK. Dostupný z WWW: <<http://www.korpus.cz>>

ROSEN, A. — VAVŘÍN, M. (2014): *Korpus InterCorp — čeština, ruština*, verze 6. Praha: Ústav Českého národního korpusu FF UK. Dostupný z: <<http://www.korpus.cz>>
Nacional'nyj korpus ruskogo jazyka. Osnovnoj korpus. Institut ruskogo jazyka im. V.V. Vinogradova, Moskva. Cit. 30. 11. 2014. Dostupný z WWW: <http://www.ruscorp.ru>

LITERATURA

ČRS (1976): *Česko-ruský slovník. Češko-ruskij slovar'*. 1-2. Praha: Státní pedagogické nakladatelství — Moskva: Izdatel'stvo «Russkij jazyk».

DAMBORSKÝ, J. (1967): *Participium l-ové ve slovanštině*. Warszawa: PWN.

GIGER, M. (2003): *Resultativkonstruktionen im modernen Tschechischen (unter Berücksichtigung der Sprachgeschichte und der übrigen slavischen Sprachen)*. Bern etc.: Lang.

GIGER, M. (2010): Přičestí minulé činné na *-(v)* ší v dnešních českých publicistických textech. *Korpus — Gramatika — Axiologie*, 1, č. 2, s. 3-23.

ISAČENKO, A. V. (1960): *Grammatičeskij stroj ruskogo jazyka v sopostavlenii s slovackim. Morfologija*. 2. Bratislava: Vydavatel'stvo SAV.

IZOTOV, A. I. (1993): *Češkie atributivnye pričastija na fone russkich*. Moskva: MGU im. M. N. Lomonosova, Filologičeskij fakul'tet.

KNJAZEV, Ju. P. (1983): Rezul'tativ, passiv i perfekt v ruskom jazyke. In: V. P. NEDJALKOV (ed.), *Tipologija rezul'tativnych konstrukcii*. Leningrad: Nauka, s. 149-160.

KNJAZEV, Ju. P. (1988): Resultative, Passiv, and Perfect in Russian. In: V. P. NEDJALKOV (ed.), *Typology of resultative constructions*.

- Amsterdam-Philadelphia: John Benjamins, s. 343–368.¹⁰
- KNJAZEV, Ju. P. (2007): *Grammatičeskaja semantika. Russkij jazyk v tipologičeskoi perspektive*. Moskva: Jazyki slavjanskich kul'tur.
- КОРЕЧНЫЙ, F. (1958): Přišedší, zahynuvší — přišlý, zahynulý (příspěvek k problému slovanského přičestí I-ového). In: V. V. VINOGRADOV et al. (ed.), *Slavjanskaja filologija 2*, Moskva: AN SSSR, s. 138–163.
- LANDER, Ju. A. (s.a.): Russkij razgovornyj sub"ektnyj rezul'tativ. Rukopis. 5 s. Cit. 30.11.2014, dostupný z: http://www.academia.edu/455872/Русский_разговорный_субъектный_результатив, <http://www.hse.ru/data/2014/02/28/1329602531/mshi.pdf>
- MČ (1986): *Mluvnice češtiny 2. Morfologie*. Praha: Academia.
- NAČEVA-MARVANOVÁ, M. (2010): *Perfektum v současné češtině*. Praha: Lidové noviny.
- NEDJALKOV, V. P. (1983): Rezul'tativ, passiv i perfekt v nemeckom jazyke. In: V. P. NEDJALKOV (ed.), *Tipologija rezul'tativnych konstrukcii*. Leningrad: Nauka, s. 184–197.
- NEDJALKOV, V. P. — JACHONTOV, S. E. (1983): Tipologija rezul'tativnych konstrukcii. In: V. P. NEDJALKOV (ed.), *Tipologija rezul'tativnych konstrukcii*. Leningrad: Nauka, s. 5–41.
- NÜBLER, N. (2002): Neurčité tvary českého slovesa. In: Z. HLADKÁ — P. KARLÍK (eds.), *Čeština — univerzália a specifika 4*. Praha: Lidové noviny, s. 277–283.
- PANEVOVÁ, J. a kol. (2014): *Mluvnice současné češtiny. 2. Syntax češtiny na základě anotovaného korpusu*. Praha: Karolinum.
- PISKORZ, J. (2012): *Die Grammatikalisierung eines neuen Perfekts im Polnischen: ein Beitrag zur Entwicklungslogik des Perfekts*. München: Sagner.
- SAJ, S. S. (2014): Dejstvitel'noe pričestie prošedšego vremeni. In: *Russkaja korpusnaja grammatika*. Moskva. Cit. 30.11.2014, dostupné z: <http://rusgram.ru>
- SSJČ (1989): *Slovník spisovného jazyka českého*. Praha: Academia.
- ŠTÍCHA, F. (1984): *Utváření a hierarchizace struktury větného znaku*. Praha: Univerzita Karlova.
- WIECZOREK, D. (1994): *Ukrainskij pierfekt na -no, -to na fonie polskogo pierfakta*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- WIEMER, B. — GIGER, M. (2005): *Resultativa in den nordslavischen und baltischen Sprachen. Bestandsaufnahme unter arealen und grammatikalisierungs-theoretischen Gesichtspunkten*. München: Lincom.

Markus Giger | Ústav východoevropských studií, FFUK | nám. J. Palacha 2, 116 38 Praha 1
markus.giger@ff.cuni.cz

10 Anglický překlad tohoto článku se obsahově liší od ruského originálu, mj. byl na konci připojen krátký přehled o objektivém rezultativu v jiných slovanských jazycích.